

I rettferdige forhold gis det ingen høyere myndighet enn det enkelte menneske. Med dette standpunktet står du på grunnfjell. Herfra kan du utvikle din moral og ditt forhold til dine medmennesker.

33 år etter Altakonflikten. Behov for en ny rettsordning.

Myndighetenes beslutning om å demme opp Altaelva ble et markant eksempel på overgrep. Den krasse urettferdigheten rammet meg i hjertet. Saken ble en spore til å finne et allmenngyldig svar på hvordan slike konflikter kan løses på en rettferdig måte.

På hvilke forhold reagerer rettsfølelsen?

Hva er kriteriene for at et menneskes handlinger ikke skal kunne karakteriseres som urett fremferd?

Intellektuelle overlegninger alene kan ikke besvare dette. Men vi får et svar når vi beskriver to forhold som folks rettsfølelse i alminnelighet reagerer på. Rettsfølelsen konstaterer urett fremferd og sier nei ved brudd på en i frihet inngått avtale og ved krenkelse av et av natur eller omstendighet vergeløst vesen.

Uretten avtalebrudd, der inngåtte forpliktelser ikke blir aktet på, gjelder i forhold mellom mennesker. Den andre uretten, krenkelse av et av natur eller omstendighet vergeløst vesen skjer dersom noen ikke akter på hva handlingen betyr for sine følende medskapninger på jorden. Dette gjelder så vel overfor medmennesker som overfor dyr.

Den følgende utredningen bygger på den forståelse at kriteriene for urett handling lar seg karakterisere ved å vise til disse to enkle forhold. Sikkerhet for at det er slik, oppstår i det man innser at en handling som ikke innebærer avtalebrudd eller undertrykkelse, ikke kan karakteriseres som urettferdig. Denne erkjennelsen danner et grunnlag for en videre gjennomtenkning av hvilke rettslige forhold mennesker kan skape seg i mellom for å oppnå rettferdigere forhold. Utredningen vil vise at konsekvensen av anerkjent likeverd kan konkretiseres i en klart formulert likerett, og at den enkeltes rett til handling i frihet må sikres gjennom en lovfestet beskrivelse av hva forutsetningen må være for at andre skal kunne kreve at den må innskrenkes.

Slik vil den klargjøre hva som må til for at det enkelte menneske selv skal få leve og selv bidra til frihet og rettferdige forhold for seg og sine medskapninger. Den vil vise at dette kan gjøres på statsnivå gjennom bestemte demokratisk vedtatte lover. Og den vil vise hvordan man alt før et allment flertall for lovendring er oppnådd, vil kunne bidra til rettferdige løsninger ved konflikter på gruppenivå. Da gjennom innsikt i og avtaler om hvordan man løser konflikter som kan oppstå mellom gruppens medlemmer.

Hensyn

For ikke å utøve urett må det besluttende og handlende menneske for det første ta hensyn til aktuelle inngåtte avtaler, lover og dommer. Dette fordrer oppmerksomhet mot fortiden, noe som krever evnen til erindring. For det andre må den besluttende og handlende ta hensyn til andre som kan bli berørte av handlingen gjennom forhold som ennå ikke har oppstått, men som kan eller vil bli konsekvensene i fremtiden. Dette krever ikke erindringsevne, men evnen til eksakt fantasi, evne til å danne seg forestillinger om fremtidige forhold.

Konfliktløsning gjennom makt eller gjennom erkjennelse av rett?

Interessemotsetning kan inntre når en av partene i sine initiativ rettet mot fremtidige forhold utelukkende vil forholde seg til sine egne forestillinger og interesser. Uretten oppstår når denne anvender makt for å virkeliggjøre interessene sine, til tross for at den andre berørte parten ikke har akseptert dette. Bruk av makt står da i motstrid til rett fremferd. Rett fremferd må erkjennes etter iakttagelse av de synspunkt den andre parten fremfører og gjennom avveining i følelsesmessig empati for hvilken betydning saken har for denne. Dersom en part betjener seg av maktmidler, begås det urett. Altasaken ble et typisk eksempel på undertrykkelse, bruk av «den sterkeres rett», krenkelse av vergeløse. Eksemplet viser nødvendigheten av at det nå må bli arbeidet for en ny rettsordning, en rettsordning som kan beskytte ethvert av samfunnets medlemmer mot undertrykkelse.

Veien til felles verdioppfatninger

I konflikter ser vi at mennesker vil ha ulike opplevelser av hvilke verdier som er vesentlige i vurderingen av en og samme sak. Det de opplever, kommer til

uttrykk som ulike verdioppfatninger. På veien mot en løsning av en konflikt må det skje en avklaring av faktagrunnlaget for oppfatningene. Dette forutsetter en kommunikasjon der faktagrunnlagene kan klarlegges gjennom at de spørsmål partene stiller hverandre blir besvart. Parallelt kan det skje en ny vurdering av, og dannelse av en bevissthet om, hvilke verdier som er mer vesentlige, og som derfor må ha forrang i forhold til andre verdier som er mindre vesentlige. En rettferdig beslutning kan bare fattes på grunnlag av bevissthet om alle de verdiene som gjør seg gjeldende for de berørte.

Også ved matematiske spørsmål dreier seg om forhold mellom verdier. Ved kompliserte forhold vil det være vanskelig, selv for usedvanlige begavelser ut fra et eneste blikk å erkjenne det riktige svaret. Sikkerhet for at svaret blir riktig, ligger i innsikt i og forståelse av hva som trinn for trinn skjer gjennom behandlingen av verdiene. Overført på behandling av interessemotsetninger vedrørende jordiske forhold blir spørsmålet: Hvordan må vi behandle det partene oppfatter som positive og negative verdier i en verdikonflikt, for at svaret skal kunne bli riktig?

Hva er verdier generelt sett, eller verdier i og for seg?

Alle objekter jeg blir bevisst, enten det dreier seg om en gjenstand, et utviklingsforløp eller et levende vesen, vil jeg ha et følelsesmessig forhold til. En verdi er et uttrykk for det som betyr noe for meg. Vi skiller mellom det vi oppfatter som noe positivt, det vi sier ja til og ønsker at skal eksistere i verden, og det vi oppfatter som negativt, det vi sier nei til, det vi ønsker ikke skal eksistere i verden. Ved å bli klar over hva jeg føler i forhold til objektet, får jeg en oppfatning av *hva objektet betyr for meg*, med andre ord hva slags *verdi* det har for meg. Verdien kan være positiv, negativ eller nøytral (det siste vil bety at objektet ikke berører meg i det hele tatt).

Verdier eksisterer ikke uavhengig av mennesket som oppfatter dem. En verdi er et uttrykk for det enkelte verdsettende menneskes forhold til det objektet oppmerksomheten er rettet mot. En verdi kan derfor kun gjøre seg gjeldende som en relativ størrelse, og må ikke nødvendigvis gjelde for andre. Som relativ størrelse kan den bestemmes av den enkelte gjennom en sammenligning med en annen verdi. Jeg kan anse verdien av et objekt som større enn – eller mindre enn verdien av et annet objekt. Dette er avhengig av hvem som vurderer.

Hvordan den enkelte i en vurderingssituasjon rangerer verdiene av de objektene som er i blikkfeltet, *tilkjennegir vedkommendes individualitet*. Gjennom en beskrivelse som viser hvilke valg en person har gjort på livsveien, i biografien, kommer det til syne hvilke verdier som har gjort seg tyngst gjeldende i de ulike situasjoner. Derved åpenbares det hvem dette mennesket er.

Endring av verdioppfatning på grunnlag av nye erkjennelser.

Hva ulike objekter som gjenstander, utviklingsforløp eller levende vesener betyr for det enkelte menneske, hva slags verdi det har (vi sikter her til det følelsesmessige forholdet, det som rører seg i hjertet), vil kunne forandre seg på grunnlag av en ny forståelse av sammenhengene, nye erkjennelser (tanker). At verdioppfatningen er individuelt betinget, forhindrer derfor ikke at mennesker gjennom nye erkjennelser, gjennom læring, kan arbeide seg frem til nye oppfatninger av verdiforholdene i en sak. En verdioppfatning som i utgangspunktet avviker fra andres verdioppfatning kan derfor, på grunnlag av nye innsikter bli sammenfallende med andres. Dette vil si *at kommuniserende personer fra et utgangspunkt av ulike oppfatninger, gjennom utvidet forståelse av et saksforhold, kan oppnå overensstemmende oppfatninger, enighet om hvilke verdier som er større og som derfor bør ha forrang ved en felles beslutning om verdiskaping eller verdibevaring.*

Hvilken betydning har verdiene for mine beslutninger?

Når jeg står i en beslutningsprosess, har jeg oppmerksomheten rettet mot saken, det vil si saksforholdene. Jeg akter vanligvis ikke på prosessen som skjer i min egen bevissthet: Jeg akter ikke på hvordan det å komme frem til en beslutning i sak, som jeg tilstreber, utvikler seg gjennom et samspill mellom min egen *tenkning*, mine *følelser* og min *vilje*.

Hva må til for at viljen tennes til beslutning og handling? Gjennom tankens virksomhet danner jeg meg forestillinger om mange alternative fremtidige situasjoner. Det dreier seg om en mulig fremtid som jeg kan skape gjennom min handling. Jeg kan også se for meg hva som vil oppstå uavhengig av meg dersom jeg ikke forsøker å skape fremtiden annerledes. Jeg gjør meg bevisst hvilke handlinger/ikke-handlinger som vil kunne føre til det ene eller det andre. Men hva er det som bevirker at jeg til slutt velger/beslutter (å handle) på den ene eller den andre måten? Jeg beslutter meg for den mulige

fremtidige situasjonen jeg foretrekker, den jeg føler har størst verdi. Min tenkning alene er ikke i stand til å si meg dette. Tenkningen kan bare gi meg en bevissthet om objektet, den fremtidige situasjonen som jeg skal vurdere. Den kan ikke si noe om mitt verdiforhold til denne fremtidige situasjonen. Hvilken mulighet jeg foretrekker, er et spørsmål som tilhører følelseslivet. *Gjennom min egen følelses evne til verdiopplevelse utvides bevisstheten fra å være en objektbevissthet til også å bli en verdibevissthet.* For å komme til handling er dette bevissthetsskrittet nødvendig.

Et eksempel.

En person vil vanne en potteplante. Forut i tid dukket ideen vanning av denne potteplanten opp i bevisstheten. Personen utfører handlingen. Hvorfor utfører personen en tenkt handling? Dersom vi spurte, ville vi få en redegjørelse for de ytre, praktiske saksforholdene. Vi ville få høre at planten var tørr og behøvde vann.

Men hvilken rolle spilte det om potteplanten tørket ut, visnet og døde? Personen knyttet simpelthen en større positiv verdi til at planten ble i live. Dette er jo innlysende nok. Poenget her er å presisere at hva det i bunn og grunn alltid kommer an på, er verdiopplevelsen knyttet til de forholdene som handlingen skal skape eller opprettholde.

Hva som generelt sett beveger et menneske til handling kan derfor på kortest mulig måte uttrykkes slik: «**Beveggrunnen til handling ligger i forhold som den besluttende person har dannet seg forestillinger om, som handlingen kan virkeliggjøre, og som personen anser å være av større verdi enn forholdene slik de vil bli, dersom handlingen ikke finner sted.**»

Hvordan dannes bevissthet som gjør en rettferdig beslutning mulig?

Når flere mennesker skal løse en interessemotsetning, når de skal komme til enighet og beslutning i en sak der interessene i utgangspunktet er ulike, må prosessen i prinsippet skje på samme måten som når den enkelte beslutter i forhold som kun angår det selv. Også når flere er berørt, kommer det an på å kunne forutse, danne seg forestillinger om fremtidig virkelighet, det vil si de beskrivbare følgene av det ene eller det andre handlingsalternativet. Og det må oppstå forståelse av hvilke verdier det forestilte representerer.

Grunnlaget for den enkeltes tenkende og verdsettende virksomhet må da utvides til også å omfatte følgene for den andre berørte parten. Gjennom kommunikasjonsprosessen oppstår det mulighet for alle til læring på begge plan. Den andre kan vise til beskrivbare saksforhold som man ellers ikke ville tatt i betraktning, og gjøre verdioppfatninger gjeldende som man ellers ikke ville ha aktet på. Gjennom fruktbar samtale og ettertanke kan det oppstå nye erkjennelser, det vil si erverv av nye ideer og forståelse av sammenheng. Og gjennom empatisk medopplevelse kan det oppstå forståelse for hvilke verdier som derved gjør seg gjeldende hos den andre.

Mellom vennligsinne utspiller slik utvidelse av bevisstheten seg rett foran øynene våre. Det oppstår stadig situasjoner der en person i utgangspunktet hadde sett for seg å utføre noe på en bestemt måte, men hvor andre oppfatter dette som ufordelaktig. Det som da skjer er at man kommuniserer og klarlegger de beveggrunnene for og i mot som foreligger. På dette grunnlaget kan man ofte finne en alternativ handlemåte som alle aksepterer. Dette skjer gjerne på en så ukomplisert måte at spørsmålet om interesse motsetning, rett- eller urett i det hele tatt ikke kommer opp i bevisstheten.

Mellom mennesker som fullt ut anerkjenner hverandres likeverd løser slike situasjoner seg stort sett gjennom noen oppklarende ord og velvillig hensyntagen. Dette skjer ofte like ubesværet som det å puste inn og puste ut. Man tenker vanligvis ikke på at ens kropp kontinuerlig utfører et åndedrett. Og ofte tenker man ikke på at man tar hensyn. Man bare gjør det.

Hva det her vises til kan ikke hevdes å være et urealistisk fjernt ideal som dagens mennesker ikke er modne for å oppfylle. Det jeg peker på er en karakteristikk av høyst reale dagligdagse forhold mennesker imellom. På denne måten virkeliggjør vennligsinne mennesker rettferdighetsidealet om ikke å krenke den andre i åpenbare iakttakbare hendelser. De som har oppfatninger som innebærer at mennesker i hovedsak er egoister som bare vil akte på sine egne interesser, må legge bort fordommene. Med åpent sinn kan vi se nære fenomener rett for øynene våre som det de er, og lære av dem. Da ser vi modellen for hvordan interesse motsetninger kan løses slik at ingen undertrykkes, og at partenes frihet og myndighet ikke antastes.

Den rettferdige løsning.

Å ta den andres verdioppfatninger like alvorlige som sine egne og være villig til å ta hensyn, viser anerkjennelse av likeverdet. Da realiseres idealet på en forbilledlig måte. Det alle parter oppfatter som en rettferdig beslutning, er *den som virkeliggjør den største verdien*. Denne vil ofte bestå i en alternativ handlemåte som ivaretar verdier til flere sider, men kan også innebære et enten eller. Prinsippet gjelder samme hvem løsningen skulle gå i favør av. Beslutningen kan tas i det øyeblikk alle berørte har kommet frem til en felles oppfatning av verdiforholdene. I praksis inngås det da en *avtale*. Dersom partene ikke lykkes, kan rettferdighet ikke virkeliggjøres. Det oppstår da et ufritt og utilfredsstillende forhold mellom de involverte. Dette kan kun heles gjennom kjærlighet, forståelse, og tilgivelse. Men menneskene i et samfunn etterspør hjelp til å løse konflikter.

Behov for en ny rettsordning.

Våre rettsordninger evner stort sett å beskytte medlemmene mot å bli utsatt for alvorlige brudd på inngåtte avtaler. Men de evner i liten grad å gi beskyttelse mot krenkelser gjennom andres bruk av "den sterkeres rett". De fleste vil ha erfart dette. Hos mange består det en eksistensiell interesse av å få slutt på natur- og miljøødeleggende handlinger. Men mangelen på en tidsmessig rettsordning gjør det ikke mulig å få prøvet om de som bevirker skadene, må holde inne, eller om de har så vesentlige grunner for sine handlinger at det de gjør, må aksepteres som berettiget. Miljøødeleggelsene er et karakteristisk eksempel på hvordan undertrykkelse i vår tid skjer i stor stil. Dagens situasjon skaper ufrihet og et undertrykkelsesforhold mellom de interessene som bevirker ødeleggelsene, og de interessene som opplever seg som lidende på grunn av dette. De skadelidende befinner seg i en omstendighet av vergeløshet. Politikerne greier ikke å gjøre noe med dette. I stedet behandles selv de alvorligste spørsmål ofte som kasteballer i et spill mellom partipolitiske gruppeinteresser.

En komplett rettsordning kan ikke innskrenke seg til bare å regulere hva det ene mennesket gjør direkte mot det andre. Også handlinger som indirekte truer eller skader andres muligheter til livsutfoldelse, helse og velferd, må behandles som rettsspørsmål. I den demokratiske rettsstaten som vi ønsker å tilhøre, må vi sørge for en rettslig beskyttelse mot krenkelser basert på "den

sterkeres rett". Dette vil i praksis si at den svakere må ha rett til å saksøke den sterkere. Denne må da bevise berettigelsen av sitt prosjekt gjennom en rettferdighetssøkende prosess.

Når en person eller en gruppe blir oppmerksom på at andres handlinger eller planer på en uakseptabel måte går mot ens egne interesser, er det vanlig å si fra. Ideelt sett vil det da oppstå en kommunikasjon mellom partene, og denne kan føre til en felles beslutning. Denne får karakter av en avtale. Dersom den sterkere av partene avbryter kommunikasjonen før enighet er oppnådd, viser dette at det legges opp til maktbruk. Avgjørelsen vil da inntre som en følge av den sterkestes rett. Dette er urett. Og det er dette rettsordningen skal forhindre. Derfor må retten som rettsinstans gjøre det mulig for den svakere part å søke hjelp. Ordningen må fungere slik at rettsmakten da, i kraft av sin myndighet, kan holde den sterkere part tilbake og forlange at kommunikasjonen først skal føres til ende. Dette betyr at før handlingen kan videreføres eller definitivt nektes, må det klarlegges hva som er en rettferdig løsning. Ivaretar den påtenkte handlingen så store verdier at dette gjør handlingen berettiget? Dersom den saksøkte nekter medvirkning, vil rettsmyndigheten måtte bedømme prosjektet som uakseptabelt.

Små og store saker.

Verdikonflikter kan være av ulike alvorlighetsgrader og størrelser. De alvorligste dreier seg om liv og død, eller om sykdom kontra helse. Ved store konflikter som berører mange, er det nærliggende å hevde at en prosess i samsvar med den beskrevne modellen i praksis ikke kan la seg gjennomføre. Men gis det noen saklig grunn for å hevde at en konflikt som berører mange, i prinsippet ikke kan løses på samme måten som det har vist seg at det fungerer ved små saker? Dette måtte i så fall kunne besvares gjennom en saklig begrunnelse for hvorfor det ikke skulle kunne fungere.

Innvendingen ville være berettiget dersom man så bort fra at menneskers interesser lar seg representere. Prinsippet med representasjon er kjent fra det partipolitiske styringssystemet. Men i partipolitisk sammenheng fungerer representasjonen så slett at hensynet til betingelsene for naturens liv og for et helsefremmende miljø stadig må vike for andre interesser. Fra mange tiår tilbake har nyheter om ødeleggelser av naturen både i Norge og over hele kloden, vist oss at grunnlaget for menneskelig eksistens trues på det

alvorligste. Men det partipolitiske systemet har ikke på noe tidspunkt kunnet demme opp for dette.

Den felles, rettferdighetssøkende beslutningsformen.

Ved en større konflikt kan selvsagt ikke alle berørte troppe opp i en rettssal. Men de som har felles interesser i saken, kan gå sammen i grupperinger som arbeider for sine medlemmers interesser. Gjennom internt arbeid kan hver gruppe utarbeide konsise beskrivelser av de interessene som har ført medlemmene sammen. Hva som oppleves som vesentlig, pleier for det meste å være ganske oversiktlig. Dagens tekniske og elektroniske muligheter gjør det enkelt for de som har noe å bidra med, å komme i tale med hverandre. På dette grunnlaget kan hver gruppe velge personer som evner å representere og formidle de innsiktene som er arbeidet frem, og målbare de verdiene som anses som de vesentligste. Sammenlignet med partipolitisk representasjon har vi da personer valgt for sak. I praksis betyr dette at verdiene fra alle sider som saken dreier seg om, selv i de aller største sakene, kan komme opp på bordet og holdes opp mot hverandre i frie menneskelige vurderingsprosesser. En slik ordning vil bety en videreutvikling av ideen om at den enkelte som vil bli berørt av en beslutning, får medvirke ved den bevissthetsoppklaringen som er nødvendig for å kunne treffe en rettferdig beslutning. Dette betyr en videreutvikling av den fulle demokratiske ideen.

Ideen om frihet og likeverd som grunnlag for nye lover.

I vår tid må det enkelte menneskelige individ anerkjennes som berettiget både til frihet og til likeverdighet med alle andre. Men dersom en anerkjent rett til likeverd skal være av verdi, må den komme til uttrykk som en likerett som det enkelte individuelle menneske tilkjennes i forhold til alle andre mennesker. Dette vil da bli en rettighet som forplikter alle andre menneskers forhold til den enkelte. Det rettslige aspektet kommer til uttrykk i følgende setning. *Alle mennesker har lik rett til individualitet, det vil si lik rett til å være annerledes enn alle andre.* Setningen uttrykker en grunnleggende ide om likeverdsforholdet mellom individuelle mennesker. Jevnfør ovenfor hvor det fremgår at menneskets individualitet viser seg i vedkommendes verdioppfatninger.

Men den som krever likerett på grunnlag av sine oppfatninger, må på den annen side forholde seg til den andres frihetsrett. Hos de fleste av oss lever

det bestemte frihets- og likeverdsideer, om ikke utmeislet i ord, så som noe vi kan kjenne igjen som en følelse fra tett under bevissthetens overflate. Disse idene lar vi oss vanligvis lede av i vårt forhold til andres eksistens og til deres utfoldelse som frie, handlende individer. Dersom vi ikke har psykopatiske tendenser, innebærer dette at vi ikke uten gyldig grunn tillater oss selv, eller aksepterer at andre tar seg rett til å holde andre mennesker i ufrihet. Derfor må et forsøk på å ordlegge spørsmålet om frihetsretten uttrykkes negativt. *Ingen har rett til å hindre noen i sin frie utfoldelse som handlende individ så lenge denne ikke krenker andres tilsvarende rett til liv og handling i frihet.* Setningen uttrykker dermed en grunnleggende ide om frihetsforholdet mellom mennesker.

Ideen om frihets og likeverdforholdet mellom mennesker kan og bør nå fastlegges i lovs form. Da vil dette få store rettslige konsekvenser. Loven vil innebære at den enkelte får rett til å kreve en rettslig kommunikasjon, en prøving av om den sterkeres beslutninger eller handlinger kan sies å overskride grensen for det som må gjelde som **tilsvarende** for andre berørtes likeverdige rett til liv, helse, velferd og handlingsfrihet.

Hvordan kan vi forestille oss en slik rettssak?

Hovedaktørene i den rettslige kommunikasjonen må være de berørte partene selv. Det er de som kan bære det innhold som det ene og alene kommer an på, inn i rettsforhandlingene, nemlig de verdiene som det i utgangspunktet dreier seg om, og som skal holdes opp mot hverandre. Det er de som kan føre saken fra en situasjon der interessene er ulike, over i en situasjon der partene innser og avtaler hva den riktige løsningen er. Retten må derfor sørge for at rettssalen blir et kommunikasjonsforum, et frihetsrom der alle partene kan føle seg som likeverdige, frie og myndige, uansett om maktforholdet i sakens utgangspunkt var ulikevektig.

Men hvordan vil det være mulig å innfri kravene om at de berørtes frihet og myndighet skal være beskyttet? Noen kan gjennom store talegaver og dominerende fremtoning gjøre seg vesentlig mye sterkere gjeldende enn en motpart som både kan være beskjeden av natur og forsagt i sitt vesen. Dette problemet må løses ved at hver av partene får en egnet bistand i rettskommunikasjonen gjennom et menneske som de selv har tillit til. En slik hjelpende person vil kunne medvirke til at det oppstår likevekt i et

kommunikasjonsforum som ellers vil kunne være preget av ensidig autoritet. Slik vil man kunne skape de nødvendige forutsetningene for erkjennelse av saksforhold og verdier som vi har beskrevet. Da kan samtalen føre til erkjennelse og virkeliggjøring av en rett som er rettferdig, til en avtale i frihet.

Rundt om i vårt land vil det leve mange ulike mennesker som meget vel kan finne det både interessant og ideelt å bistå andre i rettferdighetssøkende bevissthetsoppklaring. Vi må da sørge for at tilstrekkelig mange slike personer får mulighet til en relevant utdanning. Dette må ikke nødvendigvis skje gjennom kostbar skolegang. Til å begynne med kan grunnleggende ting læres gjennom arbeid i studiesirkler, helgekurser og ved selvstudium. Og det kan oppnås begynnende erfaringer gjennom å etterkomme spørsmål om hjelp i grupper som deltar i arbeidsfelleskap, eller mellom medlemmer i interessegrupper som ikke kommer ut av det med hverandre på en så fruktbar måte som de kunne ønske.

Aktuelle for en slik hjelpende tjeneste er mennesker av god vilje som er våkne, samfunnsinteresserte og pålitelige, og som står trygt plantet i de sammenhengene de har valgt som sine arenaer for livet sitt. Sørger vi for en slik utdanning, vil det etter hvert bli mulig for enhver som søker hjelp ved interessenmotsetning å finne en tillitsperson som vil være ens lærer og hjelper i bevissthetsoppklaring. Dette kan ikke bli en profesjon. De som ved spørsmål fra noen påtar seg en slik oppgave, må gjøre dette som en tjeneste innenfor rimelige takster for godtgjøring. For den oppgaven de påtar seg, vil man for eksempel kunne bruke betegnelsen frihetsvoktere som vil være en hedersbetegnelse.

Det er de som har konflikten, som er eierne av den. De må anerkjennes som de myndige til å kunne beslutte ut fra sine egne oppfatninger av de verdiene saken dreier seg om. Dette forhindres dersom rettens administrasjon, slik som i dag, konfiskerer konflikten fra sine rettmessige eiere ved å umyndiggjøre dem allerede fra sakens begynnelse. Dette gjør den ved å innsette utenforstående og fremmede mennesker som dommere. Disse vil, som de individualiteter de er måtte dømme på grunnlag av sine egne oppfatninger av de verdiene det dreier seg om.

Frihetsvoktere, hjelpere i prosessen.

Den enkelte berørte må veiledes av et menneske som det har full tillit til. Gjennom skoleringen må veilederen ha ervervet kunnskap og erfaring i god kommunikasjon. Og veilederen må gjennom sin myndighet kunne bidra til at det den berørte oppfatter som relevant i saken, kan komme opp på bordet, blir sett og vurdert. Som det fremgår ovenfor, dreier slike konflikter seg ikke om gjeldende rett, ikke om det som ligger fast fra fortiden gjennom avtaler, lover eller dommer. Det dreier seg om interessemotsetninger vedrørende fremtidige forhold som mennesker skaper gjennom sine beslutninger. Derfor er det ikke jurister som bør etterspørres.

Frihetsvokterne må ha myndighet til å trekke inn forskere og erfarne fra ethvert område der de spørsmålene saken reiser, ikke kan besvares av de berørte partene selv. Hvilken vekt som skal tillegges forhold fra fortiden, må partene vurdere ut fra den foreliggende situasjonen og omstendighetene. Gjeldende rett blir aktuell når en av partene forlanger det. At avtale, lov og dom, der de er klare, vil veie tungt, er innlysende. Ved slike situasjoner oppstår det behov for å trekke inn jurister, de lærde i avtaler, lover og dommer. Disse må imidlertid medvirke som fagfolk, ikke som dommere.

For de som så langt har fulgt denne skissen, må det ha oppstått et vesentlig spørsmål. Hva skal skje dersom partene til tross for en slik prosedyre ikke greier å bli enige? Dette vil i så fall bero på at noen ikke har en nødvendig evne til å danne seg virkelighetsoverensstemmende forestillinger. Eller at noen heller ikke har evne eller vilje til empati, til å erkjenne hvilke verdier som gjør seg gjeldende for den andre. Da vil ikke partene kunne innse hva den rettferdige løsningen må være. Dersom videre kommunikasjon må anses som nytteløs, betyr dette at partene ikke lengre kan være myndig i saken. I en slik situasjon må de selvvalgte hjelperne, frihetsvokterne, påta seg funksjonen som dommere. Hvem skulle ellers ha større innsikten i totaliteten av de verdiene saken angår? De må foreskrive en tvangsavtale, felle en dom. Selv om partene ikke ble enige, kan den bevissthetsoppklaringen som partene har søkt kunne gjøre situasjonen mellom de berørte bedre enn ved det opplegget samfunnets rettsordninger i dag kan bidra med. I dag blir partene umyndiggjort alt fra sakens begynnelse gjennom dommere som andre har valgt for dem.